

ДЕНЬ МАТЕРІ У СВЯТКОВО-ОБРЯДОВІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ (1929–1939)

Оксана Дрогобицька

УДК 394.268.22(477.83/.86=161.2)“1929/1939”

У статті проаналізовано процес відзначення Дня матері в Галичині в міжвоєнний період. Авторка наголошує, що важливу роль у популяризації свята виконували культурно-освітні товариства. Його відзначали не тільки на громадському рівні, а й у багатьох сім'ях. Важливо, що День матері розглядався як свято України, Пресвятої Богородиці та рідної няньки, а більшість урочистих заходів за своїм змістом мали за мету формування національної свідомості у громадян.

Ключові слова: День матері, свято, громадські організації, селяни, Галичина.

The process of the Mother's Day celebration in Galicia in the interwar period is analyzed in the article. The authoress emphasizes that cultural and educational societies are of a great significance in the holiday popularization. It is celebrated both at the social level and also in many families. It is important that the Mother's Day is considered as a holiday of Ukraine, the Mother of God and mother, and most of the solemn events in their content are reduced to the formation of nationally conscious persons.

Keywords: the Mother's Day, holiday, public organizations, peasants, Galicia.

Мамо! Моя рідна Українська мамо!
Нахили до мене свою голову
і я розкажу Тобі, як я люблю Тебе,
за те, що Ти дала мені українську душу.

Онуфрій Івах

Міжвоєнний період у Галичині характеризується активним упровадженням нових громадсько-політичних свят, які стали невід'ємною частиною дозвілля більшості населення краю. Поступово у святково-обрядову сферу й громадський побут українців увійшли Свято селянки, Свято «Просвіти», Свято книжки та ін. Стараннями патріотично налаштованого жіноцтва День матері став одним з найбільш шанованих і популярних серед широких кіл громадськості свят. Незважаючи на це, і досі малодослідженими залишаються окремі аспекти, пов'язані з його історією.

Маючи на меті простежити історію запровадження Дня матері в Галичині, вважаємо за потрібне проаналізувати його національно-патріотичну складову, виокремити ініціаторів урочистостей та з'ясувати роль представників сільської інтелігенції в організації святкових заходів на місцях.

Окреслена тема частково відображена в монографіях Б. Савчука [20] та З. Нагачев-

ської [12]. На думку останньої, святкування Дня матері виступало одним із засобів пробудження й утвердження національної самосвідомості жінки та морального виховання дитини. Тому його активна популяризація та організаційна діяльність жінок щодо відзначення цього свята може розглядатися як важливий чинник національного культурно-освітнього поступу [12, с. 406]. Чимало цінної інформації, яка розкриває насамперед національно-патріотичну складову свята, вдалося почерпнути з архівних джерел [1; 2], спогадів респондентів (ГММ; РОІ) та мемуарів о. М. Ріпецького [17]. Однак найбільшу джерелознавчу цінність становлять статті й замітки в періодичних виданнях «Жіноча воля» та «Жіноча доля», які, на наш погляд, дозволяють детально відтворити історію його впровадження в Галичині [4–8; 13; 14; 16; 21; 24].

Перш ніж перейти до аналізу регіональних особливостей свята, розкриємо його витоки. Так, ідея відзначення Дня матері належить

американці Анні Джарвіс із Філадельфії, яка 1907 року виступила з ініціативою вшанування всіх матерів. За розпорядженням президента Вудро Вільсона, з 1914 року друга неділя травня стала загальнодержавним святом у США. Надалі ця ідея поширилася на держави Американського континенту, Центральної та Західної Європи [12, с. 405]. У 1928 році День матері вперше відзначався серед української діаспори в Канаді. Наступного року жіноча організація «Союз українок» у Львові беззастережно ухвалою оголосила другу неділю травня Днем української матері [20, с. 101]. Тоді свято припало на 12 травня і саме з цього часу розпочалася історія його відзначення на теренах Галичини.

День матері запровадили з ініціативи Олени Кисілевської (1869–1956) — громадсько-політичної і культурно-освітньої діячки, письменниці, журналістки, редактора двотижневика «Жіноча доля» та його додатків «Жіноча воля» і «Світ молоді» в Коломиї. Саме в цих періодичних виданнях найчастіше лунали заклики до масового вшанування всіх матерів, а також друкувалися детальні інструкції та поради щодо організації урочистостей [6, с. 6; 21, с. 6]. Сама О. Кисілевська опублікувала низку статей, у яких популяризувала вказане свято й наголошувала на обов'язках представників громадськості долучитися до патріотичних заходів [7; 8; 13; 14].

Активну участь у впровадженні свята взяла також письменниця, поетеса, педагог, активістка жіночого руху Ольга Дучимінська (1883–1988), яка, описуючи в пресі хід відзначення свята в тодішній Чехословаччині та Німеччині, вмотивовувала необхідність запровадження його і в Галичині [див.: 12, с. 406]. Уже 26 травня 1929 року вона виступала з рефератом на Святі матері в Косові, де називала його символом «нашого відродження» [див.: 12, с. 407].

Вагому роль у популяризації свята відіграло товариство «Просвіта», Головний виділ якого видав 5 квітня 1929 року «Обіжник до всіх Філій і Читалень в справі Свята Української Матері». У документі зазначалося, що філії та

читальні Товариства мають докласти зусиль, щоб 12 травня стало святковим днем, «в якому буде покладено тверді основи під поширення культу Української Матері і Жінки» [2, арк. 1]. Невдовзі до підготовки урочистостей долучилися й інші громадські організації, серед яких — педагогічне товариство «Рідна школа», «Українська захоронка», Товариство охорони дітей і опіки над молоддю [див.: 12, с. 414].

Важливо, що якщо Анна Джарвіс та її послідовники в різних країнах мали на меті насамперед вшанувати постать матері, то в українському варіанті свято розглядалося як дієвий виховний чинник. Громадська діячка і педагог Савелія Стечишин у передмові до канадського видання збірника «В День Матері» (1933) зазначала: «В нас День Матері мусить ставити висші цілі, ніж пошану матерей. Нам треба свідомих матерей, діяльних матерей, примірних матерей, великих матерей. А вже такі матері здобудуть собі пошану у власних дітей і повагу в громадянства» [22, с. 3–4]. Цю тему вона продовжила в статті «Значіння Дня Матері для українців», де підкреслила, що свято має виховати національно свідому матір — символ визволення України [23, с. 70]. Схожі думки висловлював о. Володимир Кудрик, наголошуючи на визначальному впливі матері та родини на формування ціннісних орієнтацій дитини, її релігійності, національної свідомості, поваги до культурних цінностей свого народу [10, с. 17].

Письменниця й педагог, автор популярної пісні «Чом, чом, чом, земле моя...» Костянтина Малицька (1872–1947) також наголошувала на потребі виховання матерів, які усвідомлюють свої обов'язки перед дітьми. На її думку, жінка-мати майбутніх поколінь повинна засвоїти науку про виховання, бо «можна вміти добре зварити страву, чи спекти тісто, чи вишити гарну одіж, — а не вміти образувати тіла й душі дітей, не вміти розвинути засобів чуття й інтелігенції, які вони принесли зі собою на світ» [11, с. 339–340].

Як бачимо, ініціатори свята намагалися закласти під нього значно глибше — національно-патріотичне — підґрунтя [1, арк. 19;

2, арк. 7; 14, с. 2]. Вважалося, що «при помочи Св. Матері мати має зрозуміти, що вона мусить не тільки виховати дитину на українця — громадянина з крицевим характером та залізної волі, але й — коли цього вимагатиме історичний момент — її жертвувати материнськими почуваннями... Має навчити її, що поза її родиною, існує ширша родина — Нація, якій як Левіятанові Гобса¹ — треба віддати все, що найдорожче, все, що найцінніше! Має навчити, яких пісень треба співати дитині вже в колисці, як вчити рідної мови, рідної історії, любови рідного краю» [2, арк. 7]. В одній з тогочасних газетних публікацій зазначалося, що День матері — це духовна підготовка до Свята визволення нації [2, арк. 9].

Аналогічні думки виголосила у своїй промові на відкритті Українського жіночого конгресу в Станіславові (23 червня 1934 р.) активна громадська діячка, сенатор Мілена Рудницька (1892—1976): «В наших очах українська мати — це “mater patriae”², мати Батьківщини, мати свого Народу, якої обов'язки не кінчаються на порозі власного дому. Бо як не можна провести кордонів між інтересами родини і народу, так не можна відмежувати від себе материнських і громадських обов'язків жінки» [18, с. 203—204]. Далі вона наголосувала: «Будьмо громадянками в чотирьох стінах нашої хати. Будьмо матерями в суспільному житті — ось наше розуміння материнства і ось рівночасно наша, так би мовити, жіноча політична програма <...> Серед нашої дійсності бути громадянкою в себе дома — це значить передусім: вкорінити в дитину її ранньої молодости, впоїти в ціле наше родинне оточення, найглибше переконання, що добро одиниці мусить бути підпорядковане щастю загалу і що доля одиниці зв'язана нерозривно з долею Нації. Нема для нас, ні для наших найближчих вигідного життя, нема особистої кар'єри, нема власного щастя, як довго страждає Батьківщина. Мусимо витворити в себе дома своєрідний український етос і ерос та зробити їх начальними наказами української родини» [18, с. 204].

Безперечно, важлива роль у проведенні й популяризації свята, особливо на початкових етапах, відводилася місцевій інтелігенції, тобто вчителям, священикам, активістам громадських організацій, на зразок «Просвіти». Наприклад, у спеціальному розпорядженні для читальень цього Товариства містився заклик до сільського духовенства виголосити проповідь про свято і заохотити населення до масової участі в ньому [1, арк. 19]. Молебні до Пресвятої Богородиці, які традиційно відправляються в травні і в народі дістали назву «маївки», також були доброю нагодою для популяризації цього свята, адже під час них вшановувалася Небесна Мати.

До проведення урочистих заходів активно залучалися дружини сільських священиків. Наприклад, у с. Угринів Сокальського повіту з 1925 року діяв місцевий гурток «Союзу українців» під керівництвом дружини місцевого пароха Ольги Кашубинської. Напередодні Другої світової війни він налічував уже 158 членів, серед яких була 90-літня Є. Павлюк-Суховицька. Щороку члени гуртка відзначали День матері, організовуючи концерти та театральні вистави. Режисером усіх дитячих п'єс («Бунт ляльок», «Серед цвітів», «В чужім пір'ю», «Печери», «Козацькі діти») був учитель Василь Вець [17, с. 37—39].

Представники сільської інтелігенції долучалися до організації масових святкування не тільки шляхом безпосереднього керівництва урочистостями, а й опосередковано — через підготовку декорацій, пошиття костюмів, написання сценаріїв, віршів, пісень. Поступово селяни переймали досвід проведення свят і самостійно влаштовували подібні заходи. Відомо, що 1929 року День матері відзначали вже в низці міст, серед яких — Львів, Золочів, Городенка. Аналогічні заходи пройшли в с. Тишківці Городенківського повіту, с. Коршів Коломийського повіту, с. Купчинці Тернопільського повіту та ін. [12, с. 410].

Поряд з невинним зростанням рівня проведення урочистих заходів, свято щоразу набувало нового змісту. Наприклад, у 1930 році воно було присвячене Матері-Страдниці, яка

1. Учасники свята «Поклін матері», влаштованого товариством «Рідна школа». м. Бережани (нині – Тернопільської обл.), 4–5 червня 1938 р. З фондів Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери

2. Титульна сторінка часопису «Жіноча воля», присвяченого Дню матері (*Жіноча воля*, 1932. Чис. 4)

3. Дитяча поетеса і письменниця Марійка Підгірянкa з дітьми в таборі для галичан, вивезених із районів воєнних дій (м. Гмінд, Австрія). Світлина з Музею Марійки Підгірянки (с. Білі Ослави Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.)

Примітки

¹ Левіафан у трактаті англійського філософа Томаса Гоббса – казкове всепоглинаюче чудовисько, яке є символом держави [прим. О. Дрогобицької].

² Мати батьківщини (лат.) [прим. О. Дрогобицької].

Список респондентів

ГММ – Ганушевська-Малкош Марта Михайлівна, 1926 р. н. Освіта: господарська школа у Станіславові, музичне училище ім. Д. Січинського. Народилася в с. Дора (нині входить до Яремчанської міської ради Івано-Франківської обл.), з 1927 р. мешкала в с. Угорники (нині – Івано-Франківської обл.). Записала О. Дрогобицька 4 січня 2015 р. в м. Івано-Франківську.

РОІ – Романиця (Дідич) Олександра Іванівна, 1928 р. н. Освіта: 7 класів, працювала на фермі, у школі. Записала О. Дрогобицька 1 липня 2017 р. в с. Тишківці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.

Джерела та література

1. Державний історичний архів Івано-Франківської області. Ф. 378. Оп. 1. Спр. 37. 39 арк. (Циркуляри про проведення свята «Української матері» і Тараса Шевченка, 28 січня 1929 – 14 лютого 1930 рр.)

2. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 186. 22 арк. (Обіжники Головної управи товариства з нагоди відзначення свята «Української матері», 1929–1930 рр.)

3. Блажкевич І. Жінка на бойовій лінії: спогади, щоденник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 336 с.

4. В «День Матері» (Стаття-реферат). *Жіноча воля*. 1938. Чис. 7. С. 2–3.

5. День Матері. *Жіноча воля*. 1935. Чис. 10. С. 2.

6. Зближається «Свято Матері». *Жіноча воля*. 1934. Чис. 7. С. 6.

7. Кисілевська О. Свято Матері. *Жіноча доля*. 1929. Чис. 6. С. 3–4.

8. Кисілевська О. Свято Матері в селі Здовбиці біля Здолбунова на Волині. *Жіноча доля*. 1935. Чис. 17. С. 19.

9. Кравченко У. Шелести нам, барвіночку. Посезії до свята Матері. Коломия : Накладом загальної книгозбірні, 1932. 51 с.

10. Кудрик В. Кілька пригадок і примірів. *В День Матері: Збірник з нагоди «Дня Матері» 1933 року*. Вінніпег : друком «Українського Голосу», 1933. С. 16–21.

11. Малицька К. У Свято матері. *Малицька К. Твори*. Чернівці : Букрек, 2011. С. 337–340.

12. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України

(друга половина XIX ст. – 1939 р.) : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2007. 764 с.

13. О. К. Свято Матері. *Жіноча воля*. 1932. Чис. 4. С. 2.

14. О. К. Як святкуємо «День Матері». *Жіноча воля*. 1933. Чис. 9. С. 2.

15. Підгірянкa М. Моя мама. *Жіноча воля*. 1935. Чис. 10. С. 4.

16. Підготовляйтеся до «Свята Матері». *Жіноча воля*. 1935. Чис. 9. С. 11–12.

17. Ріпецький М. Спогади про Угринів. *Богословія*. Рим, 1968. Чис. 38. 53 с.

18. Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. *Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи : збірник*. Львів, 1998. С. 185–206.

19. Савак Б. Іванна Блажкевич. *Бережанська земля : історико-мемуарний збірник*. Торонто, 1998. С. 267–268.

20. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 280 с.

21. «Свято Матері» за плечима. *Жіноча воля*. 1938. Чис. 6. С. 6.

22. Стечишин С. Передмова. *В День Матері : Збірник з нагоди «Дня Матері» 1933 року*. Вінніпег : Друком «Українського Голосу», 1933. С. 3–4.

23. Стечишин С. Значіння Дня Матері для українців. *В День Матері : Збірник з нагоди «Дня Матері» 1933 року*. Вінніпег : друком «Українського Голосу», 1933. С. 69–71.

24. Хто це уважно прочитає, той людей ради питати не буде. *Жіноча воля*. 1935. Чис. 7. С. 3–4.

References

1. Derzhavnyj istorychnyj arkhiv Ivano-Frankivs'koi oblasti [State Historical Archives of the Ivano-Frankivsk region]. *Tsyrukuliary pro provedennia sviata «Ukrains'koi materi» i Tarasa Shevchenka, 28 sichnia 1929 – 14 liutoho 1930 rr.* [Circulars About the Celebration of the «Ukrainian Mother's Day» and Taras Shevchenko, January 28, 1929 – February 14, 1930]. Fund 378, Inventory 1, Dossier 37, Sheets 39.
2. Derzhavnyj istorychnyj arkhiv Ukrainy u m. L'viv [Central State Historical Archive in Lviv]. *Obizhnyky Holovnoi upravly tovarystva z nahody vidznachennia sviata «Ukrains'koi materi», 1929 – 1930 rr.* [Nomads of the Main Board of the Society on the Occasion of the Celebration of the «Ukrainian mother's» Day, 1929 – 1930]. Fund 348, Inventory 1, Dossier 186, Sheets 22.
3. Blazhkevych I. (2017) *Zhinka na bojovij linii: spohady, schodennyk* [Woman on the Battle Line: Memories, a Diary]. Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan.
4. (1938) V «Den' Materi» (Stattia-referat) [In the «Mother's Day» (Article-Abstract)]. *Zhinocha volia*, no. 7, pp. 2 – 3.
5. (1935) Den' Materi [Mother's Day]. *Zhinocha volia*, no. 10, pp. 2.
6. (1934) Zblyzhaet'sia «Sviato Materi» [The «Mother's Day» is Approaching]. *Zhinocha volia*, no. 7, pp. 6.
7. Kysilevs'ka O. (1929) Sviato Matery [The Mother's Day]. *Zhinocha dolia*, no. 6, pp. 3 – 4.
8. Kysilevs'ka O. (1935) Sviato Materi v seli Zdovbytsi bilia Zdolbunova na Volyni [Mother's Day in the Village of Zdovbitsy near Zdolbunov in Volyn]. *Zhinocha dolia*, no. 17, pp. 19.
9. Kravchenko U. (1932) *Shelesty nam, barvinochku, poezii do sviata Materi* [Skeletons to us, Colorful, Poetry to the Mother's Day]. Kolomyia : Nakladom zahal'noi knyhozbirni, 51 pp.
10. Kudryk V. (1933) *Kil'ka pryhadok i prymiriv. V Den' Materi: Zbirnyk z nahody «Dnia Materi» 1933 roku.* [A Few Memoirs and Examples. On Mother's Day: Collection on the Occasion of the Mother's Day 1933]. Vinnipeg : Drukomy «Ukrains'koho Holosu», pp. 16 – 21.
11. Malys'ka K. (2011) *U Sviato matery.* Malys'ka K. Tvory [At the Celebration of the Mother's Day. Malitskaya K. Works]. Chernivtsi: Bukrek, pp. 337 – 340.
12. Nahachevs'ka Z. (2007) Pedahohichna dumka i prosvitnytstvo v zhinochomu rusi Zakhidnoi Ukrainy (druga polovyna XIX st. – 1939 r.): Monohrafiia. [Pedagogical Thought and Education in the Women's Movement of Western Ukraine (second half of the nineteenth century – 1939): Monograph]. Ivano-Frankivs'k: Vydavets' Tretiak I.Ya.
13. O. K. (1932) Sviato Materi [Mother's Day]. *Zhinocha volia*, no. 4, pp. 2.
14. O. K. (1933) Yak sviatkuemo «Den' Materi» [How do We Celebrate «Mother's Day»]. *Zhinocha volia*, no. 9, pp. 2.
15. Pidhirianka M. (1935) Moia mama [My Mother]. *Zhinocha volia*. 1935, no. 10, pp. 4.
16. (1935) Pidhotovliajesia do «Sviata Materi» [Get Ready for the Mother's Day.]. *Zhinocha volia*, no. 9, pp. 11 – 12.
17. Ripets'kyj M. (1968) *Spohady pro Uhryniv* [Memories of Ugryniv]. Vydannia «Bohoslovii», no. 38, 53 pp.
18. Rudnyts'ka M. (1998) *Ukrains'ka dijsnist' i zavdannia zhinky.* Milena Rudnyts'ka: Stati. Lysty. Dokumenty: zbirnyk. [Ukrainian Reality and the Task of Women. Milena Rudnitska: Articles. Letters Documents: Collection]. L'viv : B.v., pp. 185 – 206.
19. Savak B. (1998) Ivanna Blazhkevych [Ivanna Blazhkevich]. *Berezhans'ka zemlia : istoryko-memuarnyj zbirnyk.* Toronto, pp. 267 – 268.
20. Savchuk B. (1999) *Zhinotstvo v suspil'nomu zhytti Zakhidnoi Ukrainy (ostannia tretyna XIX st. – 1939 r.)* [Women in the Social Life of Western Ukraine (the Last Third of the Nineteenth Century – 1939)]. Ivano-Frankivs'k : Lileia-NV.
21. (1938) «Sviato Materi» za plechyma [«Mother's Day» behind her shoulders]. *Zhinocha volia*, no. 6, pp. 6.
22. Stechyshyn S. (1933) *Peredmov. V Den' Materi: Zbirnyk z nahody «Dnia Materi» 1933 roku.* [Preface. On Mother's Day: Collection on the Occasion of the Mother's Day 1933]. Vinnipeg: Drukomy «Ukrains'koho Holosu», pp. 3 – 4.
23. Stechyshyn S. (1933) *Znachinnia Dnia Materi dlia ukraintiv.* V Den' Materi: Zbirnyk z nahody «Dnia Materi» 1933 roku [Meaning of the Mother's Day for Ukrainians. On Mother's Day: Collection on the Occasion of the Mother's Day 1933]. Vinnipeg: Drukomy «Ukrains'koho Holosu», pp. 69 – 71.
24. (1935) Khto tse uvazhno prochytaie, toj liudej rady pytaty ne bude [Who will Read it Carefully will not Ask Those People for Help]. *Zhinocha volia*, no. 7, pp. 3 – 4.

Summary

The process of the Mother's Day celebration in Galicia is analyzed in the article. It is noted that the Mother's Day has been celebrated for the first time in the Ukrainian diaspora in Canada (1928) and from 1929 – in Galicia. Public organizations *Union of Ukrainian Women*, *Prosvita*, *Native School* and others have taken an active part in the holiday popularization.

In the Ukrainian version the holiday is considered as an effective educational factor. The holiday initiators have tried to lay the national-patriotic background, emphasized the necessity to educate nationally conscious mothers.

The local intellectuals (teachers, priests, activists of public organizations) are of a great importance in the holiday realization and popularization. Representatives of rural intelligentsia have joined the organization of mass celebrations, not only through direct management of celebrations, but also indirectly – through the preparation of scenery, costumes sewing, writing of scripts, poems, songs. Gradually, the peasants have taken the experience of the holidays realization and arranged such celebrations independently.

The Mother's Day starts usually with the morning worship for all mothers, and finishes with a concert consisting of the introductory word, choir performances, children's plays, declamations. The poetry of the Galician poetesses Mariyka Pidhirianka, Uliana Kravchenko, Ivanna Blazhkevych is very popular. In the reports on the occasion of the holiday the necessity to increase the level of pedagogical and sanitary-hygienic knowledge of peasant-women. The Mother's Day is celebrated not only at the public level, but also in many families.

The Mother's Day in Galicia is celebrated as a holiday of Ukraine, Mother of God and mother, and most of the solemn events in their content are reduced to the formation of a conscious person.

Keywords: the Mother's Day, holiday, public organizations, peasants, Galicia.